

MÉS ENLLÀ D'UNA HUMANITAT DISTÒPICA de l'homo economicus a l'homo spiritualis

I

Sense ser un excessivament cinèfil, i menys encara especialista en cinema i tampoc amb cap afany de voler emular a una de les grans personalitats del pensament del nostre present com ho és l'eslovè Slavoj Žižek (1949), com és prou conegut gran amant del setè art, sí que voldria començar la meua xerrada amb una pel·lícula del gènere de la ciència ficció com ho és *The Invasion of the Body Snatchers* (1956) i que, al nostre país, es va conèixer amb el títol de *La invasión de los ladrones de cuerpos* del director Don Siegel (1912-1991), un director que, majoritàriament, tots coneixem per films com *Harry el brut* (1971), *La fuga de Alcatraz* (1979) o aquella sèrie que, personalment, em porta fins als estius dels anys d'infantesa com ho era *The Twilight Zone* (*La dimensió desconeguda*).

Al film *La invasión de los ladrones de cuerpos* ens trobem amb una estranya situació de pandèmia col·lectiva provocada per l'arribada d'una civilització extraterrestre que llança unes espores gegants que acaben creant uns *replicants* dels humans. Aquests nous humans són idèntics físicament als que reemplacen, però manifesten una neurosi on no reconeixen els altres (ni als mateixos familiars); demostren una inexistència absoluta de sentiments i on l'amor, el dolor, la bellesa, la fe, els desigs, l'ambició han desaparegut per complet. El resultat són uns éssers sense ànima i no és d'estranyar, així, que la traducció argentina d'aquest film fos la de *Muertos vivos*.

He començat esmentant un film del gènere de ciència-ficció que no és exactament el mateix que el gènere distòpic, malgrat que en ocasions es confonguin i es barregin. Hi ha qui creu, fins i tot, que la distopia, com també el seu contrari (la utopia), no s'acaben mai de manifestar del tot en la realitat, sinó que són ideals i projeccions. D'aquesta manera la distopia seria la projecció contrària de la societat ideal (la utopia) en forma de societat opressiva. La distopia vindria a ser una contrautopia, una antiutopia que és la que podem trobar en diferents novel·les distòpiques.

Ha estat, possiblement, l'esclat de la pandèmia del COVID-19 el que ha posat sobre la taula la constatació de com la pandèmia no només ens ha conduït fins a uns temps de naturalesa pandèmica sinó també distòpica. Són temps relacionats amb les conegudes novel·les distòpiques d'Aldous Huxley (*Un món feliç*), George Orwell (1984), Ray Bradbury (*Fahrenheit 451*) i moltes altres, fins i tot anteriors a les esmentades, com ho pot ser l'inquietant *Metròpolis* (1925) de Thea von Harbou i que va servir de base per al magnífic film homònim de l'any 1927 de Fritz Lang.

Si el gènere literari ens queda una mica allunyat, a nivell de carrer, hi ha una expressió que cartografia amb gran precisió la situació present. Només ens cal recordar quan els avis ens deien allò tan conegut d'«*arribarà un dia que....*». Massa em temo que aquest dia ja és aquí. Ja ha arribat.

Desconec fins a quin punt, col·lectivament, som plenament conscients que no només hem d'assumir un problema sòciosanitari com l'és el d'una pandèmia global que ha derivat ja en sindèmia, sinó que aquest problema va associat a una multitud de formidables i urgents altres problemes – globals i locals, socials, polítics, econòmics, ecològics, culturals i espirituals- que afronta el món d'avui. El gran enigma del moment actual, però, és que tot i comptar amb una gran quantitat de recursos sense precedents per fer front a aquests problemes és com si, en algun context major o més

profund, una força invisible ens negués la capacitat i decisió per fer-ho. L'arqueòleg Eudald Carbonell, en la seva participació a la *Travessa cap al 2022*, va exposar com un dels grans enigmes de l'actual evolució humana és desxifrar com ha estat que estiguem governats pels més imbècils. Massa em sembla, però, que ens vam quedar, una vegada més, en la superfície i no vam aprofundir en el bell sentit etimològic de la mateixa paraula *imbècil* que prové del mot llatí *baculus* que significa bastó. L'imbècil és aquell que necessita a tothora un bastó i un suport. Diríem que és el suport que necessiten aquells que a tothora actuen i manen en base al «*què diran*», a la imatge, al quedar sempre bé, a la seva presència a les xarxes socials, a la premsa....M'atreviria a dir, però, que imbècils a banda, i que tots plegats ho som en major o en menor mesura, l'arrel d'aquesta imbecil·lilitat col·lectiva radica, precisament, en el fet de com malgrat comptar amb aquest munt de recursos, possibilitats, eines i estratègies per a resoldre problemes hi ha un ordre superior que ens ho impossibilita. M'agradarà, en algun moment de la xerrada, esbrinar quins són o poden ser aquests ordres superiors. Però perquè m'entengueu una mica millor és el que diu aquella adolescent sueca, ara ja major d'edat, de nom Greta Thunberg (2003) quan es dirigeix als dirigents i mandatariis mundials de com pot ser que davant de l'emergència climàtica demostrada abastament i sobrada per la comunitat científica, aquests dirigents segueixin actuant com si no passés res, tot esperant un pressentiment (corazonada) que les coses algun dia puguin ser diferents.

Traslladant la situació al nostre present i al nostre país, resulta molt difícil no emprar l'adjectiu escollit per Carbonell quan veiem, per exemple, com a la zona 0 del canvi climàtic de Catalunya, el Delta de l'Ebre, després d'haver patit quatre estralls en només tres anys, resulta que es vol tornar a reconstruir en el mateix lloc. Hores d'ara en algunes localitats d'Alemanya, pròximes al riu Rin, les corredories d'assegurances ja no volen saber res d'aquestes poblacions fluvials en ser plenament conscients que el creixement de l'esmentat riu no és una possibilitat, sinó una més que realitat futura. Ja no esmento, per tragicòmic, el tema de l'ampliació de l'aeroport del Prat quan, *Ricardos i Ricardes al marge*, resulta que els informes mediambientals asseguruen un creixement del nivell del mar, a mig termini, prou indicador que més valdria que, estratègicament, ens plantegéssim la construcció del futur Port del Prat que no l'ampliació de l'actual aeroport.

Bromes a part em sembla com al darrere d'aquesta impossibilitat s'hi manifesta una sèrie de factors com ho són la gran desorientació i manca de fonament que, des del punt de vista metafísic, impregna l'experiència humana contemporània: l'absència, àmpliament sentida, d'un ordre major, àmpliament accessible, de finalitat i de significat. O si voleu, una metanarració orientativa que transcendeixi les diferents visions del món, i un model general de sentit capaç de proporcionar a l'existència humana col·lectiva el necessari aliment de coherència. També em sembla que haurem d'esmentar el profund sentit d'alienació que afecta al nostre jo modern.

Col·lectivament, enmig d'aquest escenari, haurem de ser també el suficientment valents i audaçs per atrevir-nos a voler construir unes pistes, uns indicis i unes referències sòlides per avançar cap a la construcció de quatre eixos bàsics, els quals desplegarem més tard, i que apunten a una hipotètica i més que possible superació de la nostra actual condició distòpica i dels seus problemes intrínsecs a nivell global i d'una manera radical. I esmento l'adjectiu global perquè la distopia es manifesta en la totalitat dels àmbits de la condició humana i radical perquè el que està en joc no és l'elecció, posem per cas, d'un o altre sistema polític, l'organització econòmica o el desxifrar el paper de les organitzacions o administracions públiques en el futur. El que

està en joc, com han indicat importants antropòlegs i especialistes en evolució, és la mateixa supervivència i reproducció futures de l'espècie humana. D'aquella espècie que, com bé assenyala la seva etimologia prové de la mateixa terra, de l'*humus*. Una terra que no tan sols hem explotat fins a la sacietat sinó que hem hipotecat per a les futures generacions i n'hem acabat fent, possiblement, el més gran de tots els problemes.

Ens cal, per tant i abans de tot, detectar algun tipus de metanarració orientativa que molt em sembla podem anomenar i formular de diverses maneres i que, ara per ara, cadascú de nosaltres haurà d'escollir personalment. En les xerrades de la *Travessa cap al 2022*, cadascun dels ponents de l'àmbit Terra va apuntar la seva. Àngels Canadell, així, ens recordava l'expressat per l'historiador cultural Thomas Berry:

«només parlem amb nosaltres mateixos. No parlem amb els rius, no escoltem ni al vent ni als estels».

Eudald Carbonell apel·lava a la famosa i coneguda consciència crítica d'espècie i Josep Maria Mallarach ens venia a recordar la necessitat de prendre també consciència, d'una vegada per totes, de com formem part de la Terra en la nostra condició d'hostes d'ella i no pas com a propietaris de la mateixa.

El denominador comú d'aquestes metanarracions és una apel·lació directa a voler mirar molt més enllà de cadascú de nosaltres mateixos en un moment que som afectats, com hem dit, per un profund sentir d'alienació. Una alienació que es manifesta en forma de tragèdia. És la que ja està trucant de ple les portes de les nostres societats i que és conseqüència directa de l'aïllament personal de l'individu dins la moderna societat de masses. És la tragèdia de la soledat. El periodista i assagista anglès George Monbiot ha parlat de l'arribada de l'«era de la soledat» i, abans de l'esclat de la pandèmia, va escriure:

«Ni una malaltia com l'èbola probablement matarà a tanta gent com aquesta malaltia. L'aïllament social és una causa tan poderosa de mort primerenca com ho és fumar quinze cigarretes al dia: les investigacions apunten a com la soledat és dues vegades més mortífera que l'obesitat. La demència, l'alta pressió sanguínia, l'alcoholisme i els accidents- així com la depressió, la paranoia, l'ansietat i el suïcidi- presenten una major incidència quan no existeix contacte amb els demés. No podem valdre'ns per nosaltres mateixos».

A aquesta soledat també ens cal afegir l'estranyament espiritual de l'actual *psique* moderna enmig d'un univers totalment desencantat així com, a nivell d'espècie, a la pròpia escissió subjectiva que separa l'ésser humà modern de la resta de la societat, la natura i del propi cosmos, per la qual cosa ens hem convertit en uns éssers solitaris, completament escindits, deslligats, errabunds, erràtics i on, tanmateix, ja comencem a creure'ns que hem perdut el bé més preuat de tots: l'ànima. Com? Des del moment que la nostra societat s'ha convertit, com assenyala Byung-Chul Han, en una societat algofòbica. Això és: en una societat que té fòbia i alèrgia al dolor en estar completament vertebrada per una dominació *waltdisneyana* com és la de «sigues feliç». Aquesta dominació, a part de l'esmentada manifestació algofòbica, també ens ha fet creure com el patiment és sempre resultat del nostre propi fracàs, per la qual cosa hem acabat convertint les nostres vides en una simple qüestió de pura i dura supervivència per evitar, com fos, aquesta manifestació del dolor. D'aquesta manera hem acabat patint sense vergonya el síndrome de «*la princesa i el pèsol*» (patim més per cada vegada

menys) a la vegada que som presos de l'aïllament i la soledat creixents. Com es combat, però, aquesta manifestació?

Els que manen de veritat, però no governen, perquè com diu l'amic escriptor Miquel de Palol l'escenari és prou evident per adonar-nos com en les nostres postdemocràcies, autèntiques democràcies pal·liatives, «*qui mana no governa i qui governa no mana*», han aportat les seves «solucions». El veritable poder anomenem-lo neoliberal o «*dictadura del mercat*» ha colonialitzat tant les nostres ments que ens hem acabat instal·lant, acríticament, en un «món-mercat» on tot es compra i es ven. El llenguatge, sempre reflex de la nostra visió del món, ens porta a dir, per exemple, en quan estem d'acord amb una opinió amb un «*això t'ho compro*». I somriem satisfets. Alguns pensen que tot acaba sent un immens producte on, fins i tot, les persones es venen. Instal·lats en aquest «món-mercat», característic de la nostra condició d'*homo economicus*, hem cregut que tot és una immensa xarxa de clientelisme i mercats on, fins i tot, en alguns centres educatius, ja han deixat d'existir els estudiants i els alumnes per passar a ser clients.

La gran teranyina dels poders financers, energètics, farmacèutics, mediàtics, de la mà de les noves tecnologies, tenia a punt una nova andròmina, que si bé iniciada, el 1997, no va activar-se plenament fins els primers anys d'aquest nou segle (el primer vídeo de *youtube* és del 23 d'abril de 2005; *twitter* data del 2006, *whattsApp* del 2009) i va arrelar plenament: les xarxes socials.

Massa em sembla, però, que ens passa una mica com als primers vacunats que no se'ns ha explicat i, per tant, no som del tot conscients de la nostra condició d'autèntics «*conills porquins humans*» per als homes i dones del futur. Com em deia una persona facultativa. ¿Si amb prou feines sabem, encara avui, gran cosa del virus i de les seves mutacions, què podem saber-ne de la vacuna? Amb les xarxes socials, m'atreveria a dir què ens passa una mica el mateix.

Em veig empès a reflexionar sobre això sota l'impacte que em va suposar veure el magnífic documental *The Social Dilemma (El dilema de la redes sociales, 2020)* de Jeff Orlowski. A través del testimoni d'extreballadors i exdirectius de plataformes digitals com Instagram, Pinterest, Twitter o Google, s'explica quin és el problema real de tot aquest món de les xarxes socials. I el problema és que nosaltres no en som els usuaris (i empro un terme que em desagrada profundament) sinó que en som els clients, sense saber-ho, d'empreses que competeixen perquè passem quan més temps dins la seva plataforma per tal d'obtenir el màxim de beneficis a través de les empreses que es publiciten a través de la plataforma en qüestió.

La conseqüència directa és que, psicològicament, quan ja habitualment vivim anestesiats, amb el pilot automàtic posat, gairebé sempre per la nostra necessitat de supervivència, aquestes xarxes ens generen estímuls cada vegada més potents per proporcionar-nos alguna sensació de sentir-nos vius, és a dir una experiència del propi jo. Però no només això, sense saber-ho, estem contribuint a generar un nou capital format per la nostra atenció i el nostre temps. I som sotmesos, així, a un veritable «capitalisme de vigilància» on el model d'aquestes empreses tecnològiques vol assegurar que els seus anunciants tinguin el més gran èxit. Per fer-ho possible han ideat una tecnologia basada en complexos algoritmes basada en dades ja no tan sols d'allò que un ha vist o consultat en els darrers minuts o dies, sinó fins i tot anys. Com assegura Jeff Seibert, un exexecutiu de *Twitter*, «*cada acció que un realitza és vigilada i registrada. Exactament quina imatge mires i quan temps la mires*». Quin és, però, el

problema real? Doncs que aquests algoritmes exploten fins a la sacietat les vulnerabilitats de la nostra pròpia psicologia humana. D'aquesta manera, resulta ser que no som aquells usuaris que s'omplen tant la boca aquestes empreses tecnològiques sinó que som clients manipulats i convertits, de la mà d'aquests algoritmes, en veritables addictes. Pel que sembla els algoritmes emprats per Facebook, Youtube o, fins i tot, Google no difereixen gaire dels que s'utilitzen a les màquines escurabutxaques. Un estadista nord-americà Edward Tufte ho va dir ben clar: «Només hi ha dues indústries que anomenen als seus clients usuaris: la de les drogues il·legals i la de la tecnologia».

Davant d'això no ens ha d'estranyar gens, en el terreny del periodisme i dels mitjans de comunicació, el tema de les anomenades *Fake News* on, gràcies a aquests algoritmes, un pot arribar a pensar i creure que la realitat i la veritat coincideixen amb allò que s'explica a les xarxes socials que un utilitza habitualment. El que no sabem, però, és que els perfils de les xarxes socials que utilitza, posem per cas, el president de l'autoanomenat Govern Alternatiu de Catalunya no són coincidents amb els de qualsevol independentista o unionista radicals.

Em sembla que encara no hem aprofundit a fons en voler-nos adonar com l'actual extrema polarització de l'opinió pública no surt, en absolut, de la discrepància ideològica i/o política, l'anàlisi, la reflexió, la lectura o el punt de vista diferent sinó que prové, bàsicament, de les xarxes socials que el que busquen és el màxim del nostre temps usant la seva tecnologia. A partir d'aquí tot se'ns pot fer creure: des de les teories terraplanistes del pobre Mad Mike al negacionisme de l'existència del virus del SARS-CoV-2; de l'existència real i efectiva de la República catalana a la instal·lació de microxips a través de les vacunes....

Si aquesta és la resposta «distòpica» de les grans corporacions tecnològiques, no menys terrífica és la resposta que ens proporciona la indústria farmacèutica. I no parlo de vacunes. Massa poc es parla de les conseqüències sindèmiques de la pandèmia en la que estem plenament immersos. Amb una gestió tan catastròfica com indefinible, atribuïble a tots i no només als dirigents polítics, el cert és que mai com ara havíem tingut dades, però sobretot signes evidents i objectius que, col·lectivament, està passant alguna cosa. Ens està passant alguna cosa. O volem que ens passi alguna cosa en ser incapaços d'interpretar un virus que, implícitament, sembla que porta un missatge desolador que ens requereix, possiblement, haver d'iniciar una nova forma de viure. Una altra forma de viure que, en absolut, pot assolir-se amb aquest gran i constant soroll generalitzat i hiperventilat, moldejat a base de xarxes socials i telefonia mòbil, que ha arribat a distorsionar per complet la nostra percepció de la realitat.

Vivim, mal ens faci, com autèntics zombis, mort-vius i no ens hauria d'estranyar gens les dades que llançava, fa unes setmanes, la revista *Science Translational Medicine*. Segons aquesta, les enfermetats emocionals ja arriben al 39 per cent de la població de l'Estat espanyol on, per dir-ho amb les paraules del psicòleg clínic Rafael Santandreu, «el que ja estava malament s'ha posat pitjor i els que estaven bé, debuten en el malestar emocional».

Les conseqüències no s'han fet esperar i és així com hem hagut d'anar integrant informacions com ara que la primera causa de la mortalitat de la capa de població compresa entre els 16 i els 35 anys sigui el suïcidi; les addiccions amb el mòbil, els atacs de pànic, els trastorns obsessius compulsius (TOC) o, perquè enganyar-nos, la hipocondria que alguns manifesten amb el tema de l'ús de la mascareta, però sobretot,

la por. Molta por. Massa por. Es realitzen campanyes d'alerta per addiccions amb l'alcohol o les drogues, però resulta que en paral·lel Espanya és líder mundial, segons un informe de la Junta Internacional de Fiscalització d'Estupefaents (JIFE), en el consum per cada 1.000 habitants de benzodiacepins i altres medicaments psicotròpics.

No m'atreveria a dir que això es degui tan sols a un més que millorable i desitjable nivell cultural d'una població que, en línies generals, està demostrant obertament una immaduresa pròpia d'una adolescència crepuscular i perpètua, per la qual cosa es fa evident la necessitat d'adonar-nos que avancem, inexorablement, a una autèntica psiquiatriçació social. No només això: com ha assenyalat el citat Byung Chul-Han també ens encaminem a un règim biopolític de control policial. Aquest és el diagnòstic distòpic al que hi hem arribat no pas a través d'una teoria conspiranoica, sinó per la corroboració d'una sèrie de realitats que tanmateix manifesten també una sèrie de taló d'Aquil·les del que també ens cal prendre consciència.

El primer d'ells és com aquest aquest gastat i caduc concepte de globalització ha fracassat estrepitosament. I ho ha fet perquè no ha estat una globalització social, sinó ha estat una globalització dominada i dirigida per unes èlits que han uniformitzat les gents del planeta i també la manera i visió de romandre en el món reduint-lo a l'esmentat «món-economia». I és arribat el moment de dir-ho obertament com a gran preàmbul: la globalització ha fracassat. També, conseqüentment, és el moment d'anunciar que és el moment de començar a trencar les jerarquies existents en les organitzacions i avançar cap a uns nous sistemes d'organització molt més horitzontals, fruit del consens, que siguin capaços d'integrar la riquesa de les diferents formes de pensar amb un sol objectiu: extreure les millors conseqüències i conclusions. La pròpia història de l'evolució humana, com molt bé explica el citat Eudald Carbonell, ens explica que així es va fer en les adaptacions als canvis climàtics, als creixements de la població. I es va fer no pas com a fruit de l'imposició d'uns sobre altres sinó de l'esmentat consens.

Amb l'assumpció del fracàs de la globalització i dels seus sistemes d'organització és també el moment, en aquesta ponència, d'aturar la descripció i diagnòstic d'aquesta naturalesa distòpica per adonar-nos, tanmateix, com allò que evitem a qualsevol preu (i utilitzo aquesta expressió com a mostra evident de com les expressions lingüístiques són reflex nítid d'aquest concepte de «món-mercat»), el dolor és l'esperit. L'esperit és dolor. Va ser un romàntic com Hegel qui ens va ensenyar com allò que fonamenta i caracteritza l'esperit és la seva «*capacitat de conservar-se en la contradicció i per tant en el dolor*». Només en i amb el dolor podem encaminar-nos cap a noves formes superiors de saber i de consciència.

Em sembla que va ser Confuci qui va dir que els homes i dones teníem tres formes d'aprenentatge: una de sublim com era amb la inspiració; una altra d'elevada a través d'un mestre. I, per últim, la més comuna i habitual, que era a través de l'experiència i, per tant, a través de la integració de les realitats del dolor i de la mort. Sense dolor i mort no hi ha vida humana, sinó més aviat una vida de zombis i de morts vius. Sembla que és només amb la integració d'aquestes dues realitats com podrem avançar decididament cap a aquella missió que Ludwig van Beethoven expressava en una carta de joventut al seu amic diplomàtic Heinrich von Struve: «*Quan arribarà el temps en què només hi haurà éssers humans? És possible que només puguem veure aquest sortós moment en uns pocs llocs. No ho veurem arreu. I passaran segles abans que això passi*».

Molt em temo que més de dos-cents anys després d'aquestes paraules de Beethoven estem en el mateix lloc, per la qual cosa, naturalesa distòpica al marge, m'atreveria a dir que cal relacionar el nostre temps amb l'adveniment d'una edat que, tanmateix, moltíssimes tradicions espirituals ja ens havien advertit de la seva arribada. És l'edat fosca o Kali Yuga (hinduisme), l'era de l'Oblit (budisme), l'«Hora» (Islam) o la Parusia. En el text del *Linga Purana* (600 aC), que extraiem del llibre *La roda de quatre braços d'Ibn Assad*, hi podem llegir:

«En el Kali Yuga, els homes viuran turmentats per l'enveja, irritats, sectaris, indiferents a les conseqüències dels seus actes. Estaran amenaçats per la malaltia, la fam, la por i per terribles calamitats. Els seus desitjos estaran mal orientats, el seu saber serà utilitzat amb fins malvats. Seran deshonestos. Molts es perdran en la crueltat. La noblesa declinarà, i els esclaus pretendran governar i compartir amb els savis el coneixement, els menjars, els setials i els llits. Els governants seran, majoritàriament, de baixíssim bressol. Seran dictadors tirànics. Es mataran els fetus i els herois. Els artesans voldran exercir el paper dels savis, i els savis, el dels artesans. Els lladres es convertiran en reis, i els reis en lladres. Rares seran les dones boniques. S'estendrà la promiscuïtat. L'harmonia social desapareixerà pertot arreu. La terra no produirà gairebé res en alguns llocs i produirà molt en altres. Els governants s'apoderaran dels béns i deixaran de protegir al poble. Mercaders de baix bressol seran honrats com si fossin sacerdots i lliuraran a gent que no n'és digna els perillous secrets de les ciències tradicionals. Els mestres s'enviliran venent el seu saber. Els pocs mestres purs es refugiaran en una vida errant andònima. Al final del Kali Yuga, augmentarà el nombre de les dones i disminuirà el dels homes, als quals els mancarà tota virilitat. [...] Ningú no deixarà d'emprar un llenguatge groller, ningú no acomplirà amb la seva paraula, tots seran envejosos. [...] Gent sense principis predicarà als altres la virtut. Regnarà la censura, i a les ciutats es formaran associacions de criminals que governaran. [...] Els homes es mataran entre si, i mataran també els nens, les dones i les vaques. Els savis seran condemnats a mort».

Resulta evident que malgrat la distància de més de 2.600 anys, aquest text hindú ens ressona amb proximitat i fa trontollar completament els fràgils fonaments epistemològics, morals, científics, humanístics, artístics i, com no, també espirituals de l'actual present. Amb un escenari com aquest, ens cal reformular-ho tot. I tot significa absolutament tot. Inclòs el nostre paper com a éssers humans que alguns ens volen fer viure com ells volen i que va iniciar-se precisament, amb una crisi de l'esperit. Una crisi de l'esperit que va ser definida, fa més de cent anys, pel poeta Paul Valéry (1871-1945) en un article titulat, precisament, així: *La crisi de l'esperit*.

«L'esperit és la nostra capacitat de transformació. La nostra vida emocional es conserva gràcies a la seva transformació en obra d'art. La ment crea noves necessitats intel·lectuals, cosa que ens permet superar els nostres instints físics i la nostra naturalesa animal. L'esperit ens ha donat el sentit de temps de passat i de futur. Això ens permet mirar cap al futur, imaginar-nos el possible i situar-nos més enllà del moment present. A més a més, l'home és capaç de desprendre's de si mateix i de tenir empatia amb els altres. Cada persona té la capacitat mental per observar els seus propis valors i accions i per criticar-los. Però la ment humana l'ha malmès. Ens hem tornat menys sensibles. L'home modern necessita soroll, una excitació constant, vol satisfer les seves necessitats. I com que ens anem tornant cada cop menys sensibles, cada cop necessitem recursos més contundents per poder satisfer la nostra nostra necessitat d'estímul. Ens hem convertit en addictes als esdeveniments. Si un dia no ha passat res, ens sentim buits. «No hi ha res al diari» constatem decebuts. Estem intoxicats per la idea que cal que es produeixi alguna cosa, estem obsessionats amb la velocitat i la quantitat. Un vaixell mai no pot ser prou gran, un cotxe o un avió mai no poden ser prou ràpids. La idea de la superioritat absoluta de les grans xifres- una idea de la ingenuïtat i la vulgaritat de la qual són prou evidents (almenys,

això espero)- és una de les característiques de l'espècie humana moderna. Hem renunciat al nostre temps d'oci. I no em refereixo al nostre temps cronològic (els nostres dies lliures), sinó a la pau interior, al fet d'estar lliures de tot, a la distància espiritual del món que necessitem per deixar espai als elements més delicats de la nostra vida. Ens deixem guiar per la velocitat, pels moments- tot s'ha de fer ara mateix- i pels impulsos. Res ja no té en compte la durabilitat. Adéu, catedral en què es va estar treballant durant tres segles, adéu, obra mestra que exigeix tota una vida d'experiència i atenció per ser perfeccionada. Vivim de manera passiva, ens deixem viure. Ens deixem sotmetre per telèfons, per la feina, per la moda. Cada cop la vida es torna més uniforme. L'aspecte exterior, el caràcter, cal que tot s'assembli, i la mitjana sempre tendeix a buscar el punt més baix cada vegada se'ns demana menys esforç mental. Es pensa per nosaltres. A més a més, la nostra intel·ligència creix en especialització. A causa dels desenvolupament tecnològics, la societat necessita cada vegada més «professionals», intel·lectuals substituïbles. Un Shakespeare, un Bach, un Descartes, els poetes i pensadors, els intel·lectuals insubstituïbles, tots aquests ja no tenen cap utilitat».

II

Molt em sembla que és arribat el moment de començar a desplegar i assenyalar aquells indicis i referències sòlids que ens permetin avançar cap a la construcció dels esmentats quatre eixos bàsics que són els que ens han de portar a la primera part del títol de la xerrada: el «*Més enllà*». Massa em sembla que, fins ara, he parlat massa del «*més aquí*», això és de la humanitat distòpica, i em cal parlar d'aquest «*Més enllà*». Per començar no em puc estar de recordar allò que va dir Lev Tolstoi que «*tots volen canviar el món, però ningú pensa a canviar-se ell mateix*». I és aquest canvi d'un mateix el primer pas, desacomplexat i essencial, cap a la superació d'aquest present distòpic i que ens ens porta a una descoberta, (re)descoberta, autodescoberta que, possiblement, té molt a veure amb l'objectiu d'aquesta Travesa cap al 2022 en dos nivells: individual i col·lectiu.

Resulta evident que el nucli essencial de la commemoració de Manresa 2022 és el procés de transformació interior viscut per Sant Ignasi (1491-1556), entre el 25 de març de 1522 i una data inconcreta del febrer de 1523, quan va viure un intens combat espiritual; un veritable veritable descens als inferns d'ell mateix, a la descoberta de qui redimonis era i quina era la veritable missió que havia de desplegar en el seu pas en aquesta vida. Havia arribat, a Manresa, molt convençut i valent d'ell mateix, «vasco él», tot intentant demostrar i demostrar-se a ell mateix que allò realitzat, en el seu moment, per un Domènec de Guzmán o un Francesc d'Assís ell també era capaç de fer-ho. Però pel que sembla això de les conversions profundes no són un producte de la voluntat ni una imitació falsària d'algú altre, sinó que han d'obeir a un patró arquetípic desplegat en forma d'experiència a la pròpia pell. I això és el que li va passar al futur sant a Manresa.

Però l'experiència de Sant Ignasi a la ciutat que, com és sabut, va acabar anomenant com la seva «església primitiva» no apel·la tan sols a un procés de transformació interior, a una experiència tombativa, a una metanoia i/o una conversió, sinó, precisament, també al primer dels quatre eixos: la **consciència històrica**.

Va ser l'historiador i rabí jueu Jacob Taubes (1923-1987) qui ja va demostrar com la història de la investigació d'un fet històric podia llegir-se de dues maneres. En primer lloc per poder estudiar el fet històric en qüestió, però també «*com un palimpsest que ens ajuda a determinar la situació del present*». És, possiblement, el moment d'adonar-nos,

ara sí, com estem vivint de ple una maledicció xinesa: la de viure temps interessants. Són els temps interessants propis d'aquells que som conscients que ha mort un món, però encara desconeixem quin és el nou món del que només en sabem que ja no serà mai més el d'abans, perquè el vell és mort.

Aquesta situació històrica no té res d'apocalíptica ni de dramàtica, a menys que no ho sigui per haver de constatar que va acompanyada d'una problemàtica distòpica que hem intentat esboçar a la primera part de la ponència i de la que en penja, com hem dit, la possibilitat real d'un col·lapse de l'espècie humana. Però històricament, podem assegurar que la situació és concomitant i anàloga amb la decadència i caiguda de l'Imperi Romà, que tan bé va exposar Edward Gibbon (1737-1794) i també, per exemple, en el segle XIV, el segle que va tenir lloc la Pesta Negra. Una lectura taubesiana d'aquell segle, així, ens pot fer adonar com fins a l'esclat de la mateixa, el 1348, Occident s'estava encaminant a uns molt bons temps de la mà d'una superació del vell feudalisme i l'endinsament, gràcies a l'aparició de la burgesia, cap a un desenvolupament de les ciutats (burgs) i del comerç. En paral·lel a aquest desenvolupament, ja hi havia importants presències humanistes que, d'alguna forma, poden considerar-se com una immensa avant-sala del Renaixement que, segons els historiadors, va tenir un dels seus moments més culminants el 25 de març de 1436 quan es va consagrar la cúpula, projectada i ideada per Filippo Brunelleschi, de la catedral de Florència. Faltava un mes i un dia perquè es complissin els 100 anys justs de la redacció d'un dels textos fonamentals per a l'assoliment del Renaixement com ho és *l'Ascens al Mont Ventoux* de Francesco Petrarca (1304-1374) i que, segons el filòsof Jean Gebser, ha de ser considerat com el primer testimoni escrit de la constatació d'una visió tridimensional en l'home. Datat el 26 d'abril de 1336, curiosament el mateix dia que 750 anys després esclataria la central nuclear de Txernòbil, aquest text s'erigeix com la constatació d'una nova visió de les coses. Potser no sigui tanta casualitat que Petrarca, una vegada assolit el cim del «gegant de la Provença», decidís obrir a l'atzar el llibre de les *Confessions* d'Agustí d'Hipona (354-430), un altre autor que, en el seu temps, també va ser plenament conscient de la fi i dissolució d'un món.

Sant Ignasi també era conscient que un món vell havia mort (la Baixa Edat Mitjana) i que se n'iniciava un altre, al marge de les discussions filosòfico-històriques actuals entre si hem de considerar al sant basc com un home tardomedieval o un protorenaixentista.

Amb la constatació actual que un vell món ha mort i que encara en desconeixem la totalitat i l'abast del nou, potser sigui un moment kairològic, utilitzant aquest adjectiu en el profund i seriós sentit d'apropiat segons Raimon Panikkar, per llegir o rellegir el fragment del capítol X de les esmentades *Confessions* que va obrir Petrarca en coronar el Mont Ventoux perquè en ell no es troba tan sols la constatació d'un passat, sinó un palimpsest, en la direcció apuntada per Taubes, que bé ens pot fer entendre una mica millor el moment present:

«*Se'n van els homes a contemplar els cims de les muntanyes, les grans mareas del mar i l'ampli curs dels rius, la immensitat de l'oceà i les òrbites dels planetes; i de si mateixos no es preocupen*».

Aquesta despreocupació per si mateix moltes vegades només pot tergiverar-se a través d'una tipologia d'experiència que comentarem a través de dues fonts. La primera ens la dona Salvador Panikkar en una fragment de la seva *Segunda memoria* on a la seva pàgina 102 s'hi pot llegir:

«En primer lloc, m'ha quedat la consciència nítida que qualsevol pot ensorrar-se (ensorrar-se de manera absoluta) en qualsevol moment. Aquesta consciència m'acompanya sempre, i em proporciona un cert plus de lucidesa. Voldria que això quedés clar, al meu parer, qui no ha experimentat l'il·limitat potencial de nihilisme de la condició humana, sap poc de la vida, i difícilment podrà aprofundir en les coses (i d'aquí, per cert, aquesta pudoreta de superficialitat que desprenen les persones excessivament sanes). En segon lloc, segueixo creient, i no de manera ingènua, sinó crítica que si es perd el referent numinós, tot s'aixafa. Segueixo creient que l'animal humà és un sistema obert a tot allò transcendent, i que qui es tanca a allò transcendent amputa la seva vida, i acaba apuntant-se a qualsevol cosa».

L'altra font és el celebèrrim fragment de l'Autobiografia de Sant Ignasi, transcrita pel jesuïta Luis Gonçalves da Camara entre 1553 i 1555, on després d'exposar-nos com Ignasi va anar endinsant-se en un estat psíquic difícil de suportar i d'estar temptat pel suïcidi, sense deixar de claudicar, va acabar sent capaç de rendir-se deixant la seva voluntat tot seguint a un gosset...Allò el va acabar conduint fins a l'anomenada *Experiència de la Il·lustració del Cardener* explicada per ell mateix:

«I mentre estava allí assegut, se li comencen a obrir els ulls de l'enteniment. No és pas que veiés alguna visió, sinó que entenia i coneixia moltes coses amb una il·luminació tan gran que totes les coses li semblaven noves».

Aquesta tipologia d'experiències tombatives van acompanyades sempre d'aquesta claredat de l'enteniment que, *per se*, porten, precisament, al segon dels eixos superadors de la distopia actual: una **visió holística**.

La visió holística, per definició, és aquella que s'oposa al reduccionisme de la part o a la monovisió metodològica d'una disciplina en comprendre com l'holisme és una concepció filosòfica que considera el camp de reflexió com un tot que supera la suma de les parts. Des dels presocràtics, passant per la filosofia orientals fins a la teoria integral d'un Ken Wilber (1949), aquesta visió ha estat present en molts altres moments de la història. No menys important és que aquesta visió holística vingui determinada per un tercer eix: la **teleologia** o, si voleu, les causes finals.

Esquitxats, des de finals del XIX, pel diagnòstic espiritual del nihilisme, massa sovint hem perdut, en les nostres vides, la seva causalitat, o possible causalitat, final. Ens hem quedat massa en els propis fets i hem estat incapaços de tenir en l'horitzó la finalitat i l'objectiu dels mateixos processos i dels esmentats fets. Per simplificar-ho, hem estat preocupadíssims molt per el «*què*», força menys en el «*com*» i el «*per a què*» ha estat el gran absent.

L'implementació d'una visió holística acompanyada d'una teleologia és indicadora i superadora de l'habitual visió reduïda per part de l'especialització i dels especialistes. Cert és que s'ha parlat, freqüentment en els darrers anys, de l'anomenada **transdisciplinarietat**, però no menys cert és que aquesta ha estat una qüestió més conceptual i ideològica que no, certament, integral. Molt em sembla que és arribat el moment de voler anar més enllà i trascendir les reduccions de les visions dels anomenats especialistes per avançar, des de la visió holística i aquesta transdisciplinarietat, cap a una superació de les distincions entre ciències humanes i ciències naturals, entre ciència i espiritualitat. En aquesta aspecte, poc em sembla que s'ha aprofundit en les semblances i concomitances existents i demostrades entre, a priori, àmbits tan disperss i allunyats les unes de les altres com ho poden ser les tradicions espirituals amb la cosmologia o la física quàntica.

Possiblement ens passi que l'educació rebuda, els mitjans de comunicació o el mateix *Zeitgeist* (esperit del temps) cultural, amb independència que els manifestem i projectem en forma de fonamentalisme religiós, consumisme materialista, histèria teàtrera, activisme polític, espiritualitat New Age, científicisme o escepticisme militant, han forçat a erigir una malaltia metafísica per excel·lència de la nostra època: el materialisme científic.

Aquest materialisme científic s'ha acabat convertint en un científicisme igual de lamentable i dogmàtic que el desplegat per l'església durant el segle XV: forçar a la teoria perquè s'ajusti a una metafísica determinada. Nosaltres, col·lectivament, som culpables, no sé si per ignorància, omissió o mandra, d'haver permès a la ciència sobreposar per complet els seus límits basant-nos en la suposició, totalment errònia, que la destresa tecnològica és la prova d'una comprensió científica profunda de la naturalesa que subjau a la realitat. Però això no és així. Creure, per exemple, que la ment és un producte del nostre cervell, i no un receptor de la consciència, o que la mort és el final de tot no és més que una determinada visió del món provinent d'aquesta malaltia metafísica.

Però com ens va ensenyar Shakespeare al *Hamlet* «*Hi ha més coses al cel i a la terra, Horaci, que les que sospita la teva filosofia*», per la qual cosa trobant-nos en un estat de «*civilització en transició*», dient-ho amb expressió de Jung, i que comprèn l'actual «*aquesta generació*» que tant parlava Jesús de Natzaret i que tant ens recomanava d'allunyar-nos-en, ens cal començar a viure d'una manera diferent a la portada fins ara amb la integració d'aquests quatre eixos (consciència històrica, visió holística, teleologia i transdisciplinarietat) per començar a constituir, possiblement, una altra tipologia d'humanitat que no coincideix plenament amb l'aparició de diferents espècies que va profetitzar Eudald Carbonell, però que sí són ressonants i/o concomitants. Aquesta nova raça-arrel, òbviament, encara no la podem ni anomenar ni denominar perquè ni tan sols la coneixem, però el psiquiatra rus Victor Skumin ja va proposar-ne una possible denominació: l'«*homo spiritualis*». Això és: l'home espiritual.

Òbviament, ens estem referint a una estirp que està venint, que està en transició però que per a contribuir a avançar cap a ella ens cal prendre consciència. Consciència que comença per acceptar i comprendre com, al llarg de la nostra vida, és més que segur com no podem veurem l'assentament d'aquest *homo spiritualis*, però sí que d'alguna manera hem estat cridats a ser-ne unes llavors d'aquest.

Amb uns horitzons –en la realitat ordinària i externa– cada vegada més grans i incerts, comprensibles, d'altra banda, per la crisi sistèmica en la que ens trobem, ens cal, serenament, començar a adonar-nos com, en el fons, tot possiblement obeeix a una qüestió de veritable evolució consciencial que no podem comprendre, en absolut, a través dels simples instruments de la raó, la lògica o el món mental.

Aquesta evolució no té res a veure amb aquest món actual que, cada dia, s'està enfonsant més en tots els nivells: polític, social, econòmic, ecològic, cultural... Però no, en canvi, en el seu horitzó i dimensió espirituals. Per ser veritables llavors d'aquest «*Homo Spiritualis*», cal que ens adonem i prenguem consciència plena d'una espaiositat que, com ha dit l'antropòleg jesuïta Xavier Melloni, ens constitueix com «*a éssers humans en la mesura que ens permet anar més enllà dels nostres instints i interessos primaris*».

Només així se'ns permetrà entreobrir la dimensió veritable de l'Ésser que roman en la mateixa dimensió silenciosa de la realitat i que ens porta a ser conscients que «*Tot és U*». Per tal de descobrir aquesta dimensió silenciosa de la realitat, ens cal deixar enrere els habituals elements constitutius del vell (actual) món, tan marcat pel narcisisme, l'egoisme, el materialisme, l'economicisme, les distraccions alienants i l'entreteniment estúpid. Tot això no està convidat i no té pas cabuda en l'*homo spiritualis*.

Nosaltres, però, ja som convidats d'ell perquè en sentim la seva arribada. De fet, en bona part, ja hi som en potència i potencialitat des del moment que algú que sóc jo m'ha impulsa a escriure aquestes paraules i a voler-les compartir amb tots vosaltres. La voluntat a voler construir i a generar, amb aquesta ponència, un espai d'interioritat i espiritualitat, no pas exempt d'ironia, ni d'humor, ni de crítica ferotge a un sistema que fa aigües per tot arreu, em comporta també a voler compartir com agraïment un dels versos del Salm 118, titulat Himne triomfal d'acció de gràcies que inclou aquest versicle: «*La pedra que rebutjaven els constructors ara corona l'edifici*». Moltíssimes gràcies.

Oriol Pérez i Treviño
16 de setembre de 2021